

Tenachon #49, Kring 1: De kracht van misleidende woorden

Tenachon

Themamagazine dialogisch leren

#49

Tora in de westerse cultuur

Misleiden

maart 2021

De kracht van misleidende woorden

Door Henk Scholder en Dodo van Uden

In deze kring analyseren we het bijbelverhaal over de opstand tegen Mozes in Numeri 16. Deze vindt plaats op het moment dat het volk op doortocht door de woestijn bijna aanbeland is bij hun eindbestemming.*

Twaalf mannen, door Mozes uitgezonden om het land te 'verspieden', komen terug met mooie verhalen – 'het is een land vloeiende van melk en honing' (Num. 13:27) en met verontrustende verhalen – 'Het is een sterk volk', 'een land dat zijn inwoners verteert', 'het hele volk bestaat uit mannen van buitengewone afmetingen', 'we hebben reuzen gezien waarbij vergeleken wij sprinkhanen leken' (Num. 13:28, 32-33). Moedeloos en teleurgesteld na het horen van deze misleidende woorden (Num. 14:36) over het land, mort het volk tegen Mozes en Aäron, en ook God moet het ontgelden. Ze vragen zich af of ze niet veel beter in Egypte hadden kunnen blijven, ze willen zelfs stemmen over terugkeren naar Egypte (Num. 14:1-4). Als ze beseffen dat de consequentie van hun morren is dat ze het land (nog) niet in mogen en nog veertig jaar in de woestijn moeten verblijven – terwijl ze zó dichtbij waren – leidt dit tot een ernstige gezagscrisis, met Korach in de hoofdrol.

Opstand

Aan het begin van Numeri 16 lezen we:

Korach nam (...) Datan en Abiram en On (...) en zij stonden op voor het aangezicht van Mozes en tweehonderdvijftig mannen uit de kinderen van Israëel, leiders van de gemeenschap, opgeroepen ter raadsvergadering, mannen van naam. Zij verzamelden zich tegen Mozes en tegen Aäron en zeiden tegen hen: Het is genoeg geweest met jullie! Want heel de gemeenschap, allen zijn zij heiligen, en de Eeuwige is in hun midden. En waarom verheffen jullie je boven de vergadering van de Eeuwige? Num. 16:1-3

Korach, Datan, Abiram en On komen, samen met nog 250 vooraanstaande mannen, in opstand tegen Mozes en Aäron. 'Het is (nu) genoeg geweest! Waarom bepalen jullie alles?' 'Hebben jullie soms meer rechten dan wij?'

Later doen Datan en Abiram er nog een schepje bovenop:

Is het te weinig dat jij ons hebt doen opgaan uit een land dat overvloedt van melk en honing om ons in de woestijn te laten doodgaan, dat je je ook nog (altijd) als heerser over ons opstelt?! Jij hebt ons waarachtig niet gebracht in een land dat overvloedt van melk en honing (...) wou je die mannen de ogen uitsteken? Num. 16:13-14

Met hun vragen verwijten ze Mozes zijn falend leiderschap: Mozes heeft hen niet gebracht naar 'een land dat overvloedt van melk en honing', zoals hij beloofd had. Integendeel, hij heeft hen wéggevoerd uit een land 'dat overvloedt van melk en honing' en laat ze nu doodgaan in de woestijn!

*Voor deze bijdrage is gebruikgemaakt van het artikel 'Korach, een levensechte populist' van Henk Scholder in *Schrift*, mei 2018, p. 35-41.

Belasteren

Met hun vragen vallen ze de leiders aan. Maar het zijn geen echte vragen. Ze verwachten namelijk geen antwoorden. De retorische vragen bevatten zelf al de antwoorden die ze willen horen: *'natuurlijk* hebben jullie niet meer rechten dan wij!' en: 'na al je falen kun je *zeker* geen heerser meer over ons zijn!', 'het gaat je *niet langer* lukken om ons nog te misleiden!'. Het is helemaal niet hun intentie om met Mozes en Aäron in gesprek te gaan. Met hun vragen willen ze vooral de toehoorders, het volk, bereiken. Ze zoeken voor hun opstand tegen de leiders steun bij hun achterban. En uit het vervolg in Num. 16:21-27 valt op te maken dat het de opstandelingen daadwerkelijk lukt om bredere steun onder het volk te verwerven. Kennelijk had de stelling dat de huidige leiders wel erg veel macht hadden, weerklank gevonden. Hoe ze daarbij te werk gingen, dat vertelt het bijbelverhaal niet. Een midrasj geeft hier wel een beeld van:

Korach belasterde Mozes en Aäron. Hij verzamelde de gehele gemeenschap en begon tot hen lasterende woorden te spreken. Hij zei: 'Er is in mijn buurt een weduwe met twee dochters, die één veld had. Toen zij dat veld wilde ploegen, zei Mozes tegen haar: "Je mag niet ploegen met een rund en een ezel samen" (Deut. 22:10). Toen zij wilde zaaien, zei hij tegen haar: "Je mag niet zaaien met gemengd zaad" (Lev. 19:19). Toen zij wilde oogsten en het koren op schoven zetten, zei hij tegen haar: "(Denk om) de nalezing, de vergeten schoof en de hoek van het veld!" (Lev. 19:9v, Deut. 24:19). Toen ze wilde dorsen, zei hij tegen haar: "Geef mij de heffing (d.i. het priesterlijk aandeel in de oogst), de eerste tiende en de tweede tiende" (Num. 18:19, 21; Deut. 14:22v). Zij accepteerde dit en gaf het hem.

Wat deed deze arme vrouw toen? Zij verkocht het veld en kocht twee schapen om kleding te maken van hun wol en te profiteren van wat ze voortbrachten.

Toen de schapen jongen kregen, kwam Aäron en zei tegen haar: "Geef mij de eerstgeborenen" (Deut. 15:19). Zij accepteerde dit en gaf hem de jongen.

Toen de tijd van scheren kwam en zij hen wilde scheren, kwam Aäron en zei tegen haar: "Geef mij het eerste van de wol" (Deut. 18:4). Zij zei: "Ik kan tegen deze man niet op, laat ik de schapen maar slachten en opeten."

Toen zij ze geslacht had, kwam Aäron en zei tegen haar: "Geef mij de schouder, de wangstukken en de maag" (Deut. 18:3). Zij zei: "Zelfs nu ik ze geslacht heb, ben ik niet uit je hand gered. Dan verklaar ik ze tot gebannen" (d.w.z. verboden om te gebruiken, zie Lev. 27:28). Daarop zei Aäron tegen haar: "Als ze gebannen zijn, zijn ze helemaal voor mij want er is geschreven: "(De Eeuwige zei tegen Aäron:) Alles wat in Israël gebannen is, is voor jou." (Num. 18:14). Hij nam ze en ging weg, en liet haar huilend achter met haar twee dochters. Is dat nu juist, om een arme vrouw zo te onderdrukken? En dit alles doen ze in naam van de Heilige-gezegend-zij-Hij!"

Midrasj Psalmen op Psalm 1, §15, verkort

Deze midrasj vertelt dat Korach het volk op demagogische wijze bespeelt door Mozes en Aäron neer te zetten als leiders die alleen maar uit zijn op eigen gewin. Dat doen zij door de woorden van de Tora uit hun verband te rukken. Te misbruiken zelfs! Korach verdraait woorden die bedoeld zijn als instrument van rechtvaardigheid en bevrijding om Mozes en Aäron van onderdrukking te kunnen beschuldigen. En ook hier maakt Korach gebruik van een retorische vraag: 'Het kan toch niet goed zijn om een arme vrouw zo te onderdrukken!?' Op deze manier wekken Korach en de zijnen de suggestie dat ze opkomen voor het belang van de gemeenschap, maar in werkelijkheid beogen ze vooral zelf aan de macht te komen,

door het volk met hun misleidende woorden te mobiliseren: 'Steun ons en wij zorgen ervoor dat de huidige leiders het veld moeten ruimen om plaats te maken voor ons.' Op slinkse wijze weten ze Mozes en Aäron zwart te maken.

De pot verwijt de ketel

Volgens de midrasj verwijt Korach Mozes en Aäron dat zij de woorden van de Tora uit hun verband rukken. Maar laten we nog eens kijken naar wat Korach zelf doet:

Het is genoeg geweest met jullie! Want heel de gemeenschap, allen zijn zij heiligen, en de Eeuwige is in hun midden. En waarom verheffen jullie je boven de vergadering van de Eeuwige? Num. 16:1-3

Met de vraag: 'waarom plaatsen jullie je boven anderen? Heel de gemeenschap, allen zijn zij heiligen', lijkt Korach zich te beroepen op wat de Eeuwige het volk – via Mozes – heeft gezegd bij Sinäi:

'Jullie zullen Mij een koninkrijk van priesters zijn en een heilig volk.' Ex. 19:6

Maar is wat Korach zegt juist? Er is gezegd:

'En nu, indien jullie naar Mijn stem zullen luisteren en Mijn verbond in acht zullen nemen, dan zullen jullie Mij een kostbaar bezit zijn, meer dan alle volkeren, hoewel de gehele aarde Mij toebehoort. En zullen jullie Mij een koninkrijk van priesters en een heilig volk zijn.' Ex. 19:5-6

Korach zelf rukt de woorden van de Tora uit hun verband. De woorden in Ex. 19:5-6 zijn bedoeld als opdracht. Als een taak: het is jullie taak een heilig volk te worden – zie ook Lev. 19:2: 'Weest heilig, want Ik de Eeuwige jullie God ben heilig'. Korach verdraait deze woorden alsof het niet een opdracht is, maar een privilege. Wij *zijn* allemaal heilig; wij zijn (dus) allemaal *even* heilig. Met andere woorden: jullie (Mozes en Aäron) hebben het recht niet je boven ons te verheffen. Korach zelf zet de woorden van de Tora op slinkse wijze naar zijn hand.

En dan hebben we het nog niet eens over Korachs misleiding dat Mozes zichzelf als leider over het volk zou hebben aangesteld.

En Datan en Abiram? Die grijpen terug op het sentiment dat leeft onder het volk: zij noemen Egypte, het land van de slavernij, een land dat *werkelijk* overvloedt van melk en honing, en de bevrijding uit die slavernij een weg die de dood brengt...

Macht

Hoe moet je op de aantijgingen van Korach en de zijnen reageren? Wat kun je het beste doen om de werking van de misleidende woorden tegen te gaan? Mozes kiest ervoor om niet op de laster zelf in te gaan. Mozes valt na de aanval eerst 'op zijn aangezicht' (vs. 5). Waarom? Om in plaats van impulsief te reageren eerst te bezinnen. Of om, zoals de middeleeuwse joodse commentator Rasjbam (Frankrijk, ca. 1080-1174) zegt, 'te bidden om raad'.

Uit wat volgt, wordt duidelijk dat Mozes de aanval tracht te doorgronden. Hij vat het op als een verwijt aan hem. Het verwijt dat hij zijn broer Aäron eigenmachtig had aangesteld als hogepriester. Daarom organiseert hij een test die duidelijk moet maken dat niet hij maar God kiest wie de taak van priester krijgt. En voegt hij toe:

'... het is genoeg voor jullie, zonen van Levie (...); Is het jullie te gering dat de God van Israël jullie van de gemeenschap van Israël heeft afgescheiden om jullie tot hem te doen naderen, om te werken in de tabernakel en te staan voor het aangezicht van de gemeenschap om hen te dienen? En (nu) wensen jullie ook het priesterschap!? Daarom, jij (Korach) en je hele aanhang spannen samen tegen de Eeuwige en Aäron, wat is hij dat jullie tegen hem morren?
Num. 16:7-11

Door de retorische vraag, 'is het jullie te weinig' (vs. 3), van Korach te beantwoorden met 'het is genoeg voor jullie (zonen van Levie)', lijkt Mozes te zeggen: 'nu is het genoeg geweest, stopt met protesteren'. En ook: 'Jullie hebben (al) genoeg aan jullie bijzondere taken als Leviet'.

En tegen Korach zegt hij: Of zijn deze bijzondere taken jullie te weinig? Willen jullie ook nog het priesterschap van Aäron? Denk je soms dat jij – als oudste zoon van de broer van Amram en dus ook een Leviet (zie Ex. 6:15-21) – meer recht hebt op het hogepriesterschap dan Aäron, de tweede zoon van Amram? Gaat het je om de positie van Aäron?

Ook de woorden van Datan en Abiram maken duidelijk waar het ze om ging: 'Is het te weinig' dat je je na je falend leiderschap nog steeds als heerser over ons opstelt? Het lijkt wel of zij Mozes' woorden tegen Korach hebben gehoord. Ze pareren het 'is het te weinig' van Mozes heel 'fijntjes' met de suggestie dat hij vanzelfsprekend geen leider meer kan zijn. Zij focussen dus vooral op het leiderschap van Mozes. Hebben zij – als vooraanstaande leden van de stam Ruben (zonen van Eliab, Rubenieten, uit de eerstgeborene van Jacob, zie Num. 26:5-8) – moeite met het feit dat het leiderschap dat eerst hoorde bij het eerstgeboorterecht door overspel van hen was weggenomen (zie Num. 16:3; Gen. 35:22; 49:4)?

Korach, Datan en Abiram en de mannen die al een zekere positie in de gemeenschap hadden, wilden méér. Ze vallen de positie van Mozes en Aäron aan, omdat ze zelf meer macht en status willen.

Populisme

Waar de opstandelingen slechts retorische vragen stellen om hun gelijk bij het volk te halen, probeert Mozes met zijn vragen in contact te komen. Maar Korach beantwoordt Mozes' vragen niet. Over dit 'zwijgen' van Korach zegt de midrasj:

Je vindt nergens dat Korach hem antwoord gaf. Want (...) hij dacht: als ik hem antwoord geef, zal hij me – gehaaid als hij is – met zijn woorden overweldigen en me van mijn stuk brengen. En dan zou ik me nog tegen mijn zin met hem verzoenen. Het is beter als ik niet met hem in discussie ga. Tanchoema, parasjat Korach, §6

Korach wil helemaal niet in gesprek met Mozes. Hij ontwijkt elke discussie, zo zegt de midrasj, om niet de kans te lopen door Mozes te worden omgepraat. Hij weet, diep van binnen, zelf wel dat zijn misleidende woorden, in een een-op-eengesprek, niet overeind

zullen blijven. Door niet in gesprek te gaan, kan hij volharden in zijn kritiek op Mozes en Aäron. Wetende dat het hem geen windeieren legt onder zijn aanhang. En ook Datan en Abiram ontwijken Mozes. Als Mozes ze uitnodigt, wijzen zij die uitnodiging tot tweemaal toe af: 'Wij komen niet!' (zie Num. 16:12, 14). Daarover zegt de *Tanchoema*:

Mozes was heel gekwetst. Waarop lijkt dat? Op iemand die een geschil heeft met een ander en daarover met hem in gesprek gaat. Wanneer de ander hem antwoord geeft, dan is er tevredenheid. Maar als de ander niet praten wil, dan is er grote pijn.

Tanchoema, parasjat Korach, §6

Korach, Datan en Abiram en On (over de laatste horen we verder niets meer) gaan het gesprek met Mozes uit de weg. Hun openbare kritiek op Mozes en Aäron is helemaal niet bedoeld om met hen in gesprek te geraken. Het is bedoeld voor het mobiliseren van hun aanhang: de 250 anderen die bij de opstand betrokken zijn: 'leiders van de gemeenschap, opgeroepen ter raadsvergadering, mannen van naam' (vs. 2). Korach en de zijnen '(s)preken voor eigen parochie'. Daartoe zijn hun woorden optimaal gekozen. Ze verwoorden immers de onvrede die ongetwijfeld ook onder het volk leeft. Vandaar ook dat hun steun voor hun plannen om de macht te grijpen groeit. Korach en de zijnen maken gebruik van wat we nu populistische taal noemen, gericht *tot* het volk en *tegen* de 'heersende macht'.

Ondergang

Over de opstand van Korach staat in de *Misjna*:

Elke discussie die wordt gevoerd ter wille van de Hemel (een aanduiding voor God), zal standhouden. En elke discussie die niet gevoerd wordt ter wille van de Hemel, zal niet standhouden. (...) Wat is een discussie niet ter wille van de Hemel? Dat is de discussie van Korach en heel zijn gemeenschap. Misjna Avot 5:17

Bij een discussie 'ter wille van de Hemel' gaat het de betrokkenen er niet om gelijk te krijgen of indruk te maken of macht te verwerven. Door te discussiëren met andersdenkenden willen zij een oplossing of antwoord vinden dat recht doet aan de zaak en voor alle betrokkenen bevredigend is. En al zijn ze het met elkaar oneens, ze zijn wel verenigd in hun wens God te dienen.

Bij een discussie 'niet ter wille van de Hemel' ontbreekt die wens. Als voorbeeld wordt 'de discussie van Korach en heel zijn gemeenschap' genoemd. Veelzeggend is dat er niet staat: 'een discussie tussen Korach en Mozes'. Korach discussieerde immers niet met Mozes. Er staat: 'een discussie tussen Korach en heel zijn gemeenschap'. Als mensen een conflict aangaan met onzuivere bedoelingen, bijvoorbeeld voor persoonlijk voordeel, dan zijn zelfs degenen die aan dezelfde kant staan, niet werkelijk verenigd. Ieder laat zich leiden door het persoonlijk gewin dat hij verwacht, en is bereid een partijgenoot de keel af te snijden als hem dat voordeel oplevert. Wat Korach en zijn gemeenschap verenigt, is de gezamenlijke aanval op Mozes en Aäron. Aangezien het allemaal mannen zijn die al een zekere positie in de gemeenschap hebben, en die waarschijnlijk meer wilden, zijn zij veeleer onderling in discussie over macht, eer, positie of eigenbelang.

In zo'n discussie gaan die conflicten uiteindelijk de boventoon voeren. Vandaar dat de discussie geen stand houdt. In zo'n conflict zijn er uiteindelijk alleen maar verliezers.

Uit het vervolg wordt duidelijk dat de hetze die Korach en de zijnen begonnen zijn tegen de 'machthebbers' niet meer met een compromis weg te nemen is. Korach en de zijnen verliezen letterlijk alle grond onder hun voeten wanneer de aarde opensplijt en hen opslokt (vs. 31-33).

Hardnekkig

In hun moedeloosheid en het gemis van een duidelijk toekomstperspectief heeft het volk zich laten meeslepen door de misleidende woorden van Korach en de zijnen. De ontmaskering en het wegvallen van deze leiders betekent niet automatisch dat hun misleidende woorden aan kracht verloren hebben. Nadat de meelopers letterlijk en figuurlijk publiekelijk afstand hebben genomen van Korach en de zijnen (vs. 23-26), wordt duidelijk dat ze nog eender denken:

Ze morden de volgende ochtend (...) tegen Mozes en Aäron: 'Jullie hebben gedood het volk van de Eeuwige'. Num. 17:6; 16:41 in vertalingen

Na de ontmaskering van Korach, meent de gemeenschap dat niet Korach en de zijnen zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen ondergang, ze blijven Mozes en Aäron daarvoor verantwoordelijk houden. Kennelijk is het 'gif' van de misleidende woorden nog steeds werkzaam.

Besluit

Korach misleidt het volk door in te spelen op de gevoelens die leven bij het volk. In de war gebracht door de 'lasterpraat' van sommige verspieders, teleurgesteld, moedeloos en onzeker over wat er gaat komen, lopen de mensen met Korach te hoop tegen Mozes en Aäron.

Dit raakt de actualiteit. In binnen- en buitenland zien we mensen uit teleurstelling, moedeloosheid en onzekerheid over de nabije toekomst massaal in de ban geraken van de misleidende woorden van 'verleiders'. Niet zelden op macht belust, weten zij, inspelend op de *vox populi*, aan te zetten tot opstandigheid tegen de zittende leiders. Zelfs de aloude kracht van complottheorieën weten zij handig in te zetten.

Kan het verhaal van de opstand van Korach ons helpen antwoorden te vinden op deze in aantal en kracht toenemende ontwikkeling van het gebruik van misleidende woorden?

Over de auteurs

Drs. Henk Scholder is freelance theoloog en judaïcus. Hij is als medewerker verbonden aan Stichting LeV en Stichting Pardes.

Drs. Dodo J. van Uden is freelance docent en auteur bijbel en rabbijnse literatuur. Daarnaast is zij medeoprichter van Stichting LeV en als medewerker verbonden aan Stichting Pardes.

Literatuur

Scholder, Henk, 'Korach, een levensechte populist', *Schrift #290: 'Numeri: opstand tegen de elite'*, mei 2018.

Sluis, Douwe van der, 'Korach – de populist', *Kroniek: Informatiebulletin van de Katholieke Raad voor Kerk en Jodendom*, 2017/1.

Uden, Dodo van, *Weg van de Tora: Geschreven en ongeschreven uitleg van de Vijf Boeken van Mozes* deel 2, p. 50-61. Amsterdam: Algemene Doopsgezinde Sociëteit, 2015.

Whitlau, Eli, 'De opstand van Korach', *Tenachon: De Tora, meegelezen met de leraren van Talmoed en Midrasj*, 21, p. 325-333, 1987.